

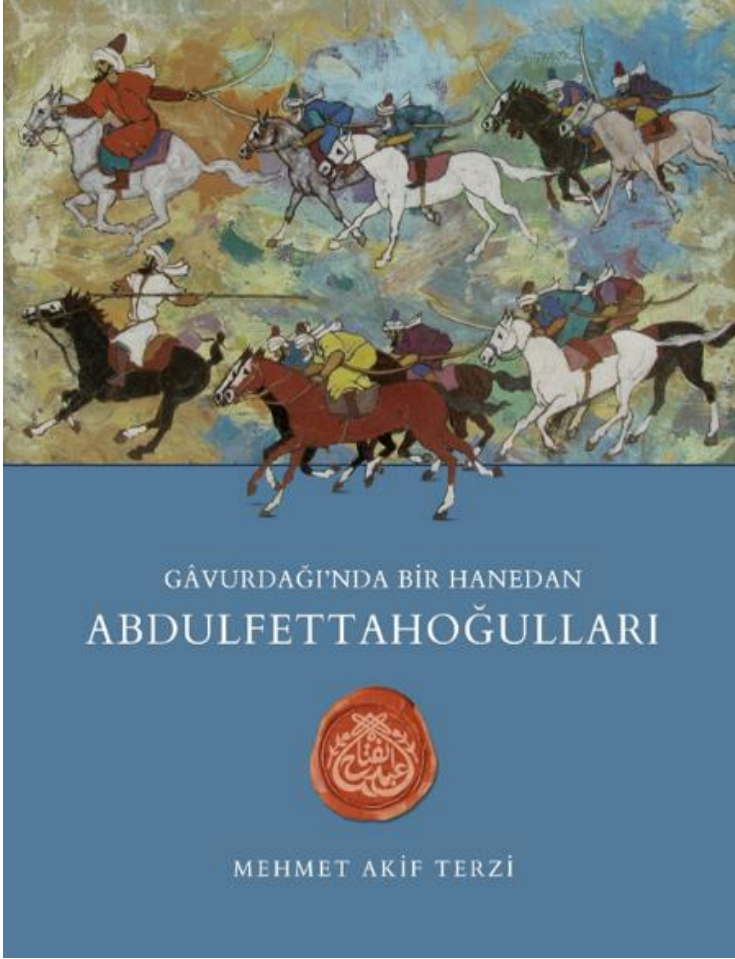
Kitap Tanıtımı

ARŞİV DÜNYASI

Cilt:7 - Sayı:2
2020/Kış

YAZARIN BASKISINI GÖREMEDİĞİ BİR KİTAP GAVURDAĞI'NDA BİR HANEDAN: ABDULFETTAHOĞULLARI

Terzi, M. A. (2020).
Gavurdağı'nda Bir Hanedan:
Abdulfettahoğulları. İstanbul.
128 s. ISBN 978-625- 400-426-1.

Biliriz ki, kalem ehlinin hayalini yazdıklarının eninde sonunda bir kitap halinde basılmış olması süsler. Ortaya çıkan basılı eser yapılan uzun ve zahmetli çalışmanın bütün yorgunluğunu alır götürür. Yakın bir geçmişte, 20 Ağustos 2020' de aramızdan ansızın ayrılan Mehmet Akif Terzi maalesef son çalışmasının kitap haline geldiğini göremedi. Baskı aşamasında bıraktığı çalışması kendisinin vefatından bir kaç ay sonra okuyucularıyla tanışabildi.

Kitap bir sosyal tarih çalışması olarak Abdulfettahoğulları ayan ailesini konu alır. Osmanlı Devleti'nde merkezi otoritenin iyice zaafa uğradığını gözlemlediğimiz 18. yüzyılın ortalarından itibaren ortaya çıkan

yönetim boşluğunu doldurmaya başlayan ayan, eşraf, hânedan ve derebeyi aileleri memleketin birçok yerinde varlık ve üstünlüklerini kabul ettirmişlerdi. Bunlar arasında Tuzcuoğulları Rize dolaylarında, Canikli Hacı Ali Paşa ve oğulları Samsun ve çevresinde, Çapanoğulları Yozgat yöresinde, Zennecizâdeler Kayseri'de, Müderriszâdeler Ankara'da, Kalyoncuoğulları Bilecik'te, Kanlızâde Balıkesir'de, Karaosmanoğulları Manisa ve çevresinde, Kâtiboğulları İzmir'de, Yılanlıoğulları Isparta'da, Tekelioğulları Antalya'da, Azmzâdeler Suriye'de, Babanzâdeler Kuzey Irak'ta, Tirsiniklioğlu ile Alemdar Mustafa Rusçuk dolaylarında, Pazvandoğlu Vidin'de, Tepedelenli Ali Paşa ile oğulları da Yanya ve çevresinde ün kazanmışlardı.

Kitabın inceleme konusunu oluşturan Abdulfettahoğulları da Küçükalioğlu, Kozanoğlu, Karsantioğlu ve Menemencioğlu ile birlikte Çukurova bölgesinin bir ayan ailesidir. Coğrafi konumlandırma sırasıyla Küçükalioğulları Dört Yol-Payas, Abdulfettahoğulları Bahçe (Eski adıyla Bulanık)-Hasanbeyli, Kozanoğlu; Kozan (eski adıyla Sis)-Feke, Karsantioğulları; Sarıçam ve Menemencioğulları da Çukurova'nın en batısında yer alan Karaisalı merkezli birer ayan ailesiydi.

Gâvurdağı olarak adlandırılan dağlık bölge ise coğrafya olarak doğu tarafından Amik Ovası, batı taraftan da Çukurova ile çevrili olduğundan eski devirlerden bu yana önemli geçitleri barındırır.

Kitap üç bölüm üzere temellendirilmiştir. Yazarın kendi anlatımına göre; birinci bölümde Fettahoğulları aşiretinin menşei ve Bulanık bölgesini yurt tutuşları ve Osmanlı coğrafyasının sair yerlerindeki izleri hakkında bilgiler verilmiştir. Bunun yanında Hanedan ailenin bölgedeki etkinlikleri, devlet ile olan ilişkileri, yaşadıkları olaylar da bu bölümün devamında ele alınmaya devam edilir. İkinci bölümde ise ailenin devlet ve yerel idarecilerle olan ilişkileri ve olayların gelişmesi ve bunun sonucunda idam fermanları çıkması ve infaz, idam sonrası ailenin yeni yol haritası işlenmiştir. Üçüncü bölüm; Tanzimat dönemi sonrası yeni bir idari anlayışın geldiği Osmanlı Devleti'nde ailenin yaşadığı olaylar ve Hasanbeyli'ye yerleşmeleri, Millî Mücadele dönemindeki faaliyetleri ve aileden geriye kalan eserlerden bahsedilmiştir.

Yazar 17. yüzyılın sonlarında Bulanıklı cemaatinden bir grubun Gavurdağı'nda Aslanlıbel civarına gelerek yerleştiğini söyler. Buna göre Osmanlı Arşivlerinde Abdulfettahoğullarına ait kayıtların ilki 1707 tarihli bir defter kayıdır. Osmanlı Arşivindeki defter tasnifleri arasında cemaatler ve yapılan iskânlar hakkında verilen hükümlerin kaydedildiği defterler bulunmaktadır. Bu defterlerde aşiretlerin ictimâî teşkilatları, iktisadî faaliyetleri, idarecilerinin adları, yaylak/kışlak mahalleri ve ziraat yaptıkları yerler ayrı ayrı kaydedilmiştir. Bu kayıtlarının incelenmesi esnasında İfrâz-ı Zulkadriye Cemaatleri içerisinde Bulanıklı Cemaati içinde Abdulfettahoğlu lakaplı kişilere rastlanır.

Gâvurdağı ve civarındaki Fettahoğullarına ait kayıtlar ailenin Bulanık kazası ayânı olarak bulunduğu 18. yüzyılın sonlarında çoğalmaya başlar. Maraş eyaletine bağlı olan Bulanık kazası, batıdan Çukurova'ya güney kısmından da Ulaşlı dağlarına bitişiktir. Çukurova ve Maraş ovasını birbirinden ayıran Gavurdağı'nın geçit veren nadir yerlerinden bir mahalde bulunan Bulanık kazası, Fettahoğlu Ağca Bey'in Bey konağının da bulunduğu yerdir. Bölgenin güvenliğinden ayan olmasından dolayı Ağca Bey sorumludur.

Payas ayanı ve Üzeyr sancağı beyi olarak görev yapan Küçükaliogullarından gerek Halil Paşa ve gerekse kendisinden sonra yerine geçen ve dönem dönem sancak beyliği yapan oğlu Mehmet Dede Bey icraatlarıyla Osmanlı Devleti'ni uzun yıllar meşgul etmiştiler. Hem denizden gelip geçen gemileri soyuyor hem de kervanlara saldırarak mallarını talan ediyorlardı. Devlet, çeşitli zamanlarda Halep ve Adana valilerinin oluşturdukları ordularla Küçükaliogullarını dize getirmek istemişse de bölge şartlarının zorluklarından dolayı bu mümkün olamamıştı. Devletin yaptığı her baskında Küçükaliogulları Payas'ın üst kısmında; Karbeyaz'daki korunağından çıkarak Amanoslar üzerinden kaçıp Ağca Bey'in Hasanbeyli'deki Savranlı Kalesi'ne sığınıyordu. Civar aşiretlerden yine başı sıkışan, yardıma ihtiyaç duyan ağalar ve beyler Fettahoğullarından yardım talep etmekteydiler.

Yazara göre; Fettahoğlu Ağca Bey ise kapısına gelenleri geri çevirmiyordu. Ancak Ağca Bey'in bu tavrı devlet tarafından hoş karşılanmıyor devletin bakış açısına göre askerlerden kaçanların sığınak yeri Fettahoğulları olarak görülüyordu. Oysa devleti temsilen ayanlık görevi yapan Ağca Bey'in bu kanun kaçaklarını kabul etmemesi ve görevlilere teslim etmesi gerekiyordu. Ağca Bey'in bu tavrı İstanbul tarafından kendisine karşı bir husumet oluşmasına sebebiyet verdi.

Hükûmet tarafından Ağca Bey'e karşı bir husumet oluşmasının bir başka nedeni de bölge valilerinin takındığı tutumdur. Gerek Adana ve gerekse Halep valileri, güçlerinin önünde engel olarak gördükleri yerli ayanlarla sürekli mücadele ediyorlar, Sadarete gönderdikleri yazılarda aşiret beylerinin kendilerine yardımcı olmadıklarından yakınıyorlardı.

Gâvurdağı ve çevresinde yaşanan huzursuzlukların faturası Fettahoğlu Ağca Bey, kardeşi ve adamlarına kesilmişti. III. Selim bir fermanında Ağca Bey, kardeşi Ahmet ve o bölgenin ileri gelenlerinden bazı şahısların idam edilerek kellelerinin İstanbul'a gönderilmesini emretmişti.

Nihayetinde Küçükaliolu Dede Bey'in kanunsuz davranışları sonucu Üzeyir sancak beyliği elinden alındı. Hükümet kuvvetleri onu yakalamak için 1816 yılının Ağustos ayında Payas'ın üst taraflarında saklandığı Karbeyaz'a baskın düzenledi. Dede Bey bu baskından son anda yaralı olarak kurtuldu ve orman içinden kaçıp gizlice Ağca Bey'in Hasanbeyli'de bulunan Savranlı Kalesine sığındı.

Ağca Bey bu durumda ani bir baskına karşı hazırlıklı olmak için gerekli tedbirleri almaya başladı. Kendisi Savranlı Kalesi'ne, kardeşi Ahmet Bey ise Kurtbeyolu Kalesi'ne yiyecek erzak ve mühimmat depolamaya başladılar.

Adana Valisi Mustafa Paşa'nın kardeşi İsmail Bey 1817 yılının Ramazan ayının hemen ertesinde, Savranlı Kalesine ani bir baskın yapmıştı. Belki de Savranlı Kalesi'nde Ramazan Bayramı rehabetinde olan ahali, askerlerin kaleyi sarmasıyla hızla toparlanmaya çalıştı ve büyük bir panik yaşandı. Uzun süren çatışmalar sonucunda kale içine giren askerler Ağca Bey ve kardeşi Ahmet Bey'i ve çoluk çocuk, ihtiyar ve kadınların haricindeki ileri gelen tüm erkekleri yakaladı. Beyler ile birlikte aranan ve kale ahali arasında bulunan yirmi beş kişi herkesin gözü önünde başları kesilmek suretiyle idam edildi. Dede Bey bu kargaşada bir yolunu bulup Andırın taraflarına kaçtı. Ancak sıkı bir takip sonunda yakalanarak onun da infazı yakalandığı yerde gerçekleştirildi. Kesilen başlar Sengi İbret'te teşhir olunmak üzere selam ağası ile İstanbul'a gönderildi.

II. Mahmud bu durumun kendisine arz edilmesi üzerine kendi eli ile yazdığı hatt-ı hümayun ile gelen kesik başların ibret için sergilenip müjdeyi getiren selâm ağasına samur kürk ve münâsîp mikdâr bahşiş verilmesini, yardımı geçen Beylere de teşekkürü havî cevâbnâme yazılmasını istemişti.

Kitabın kuşkusuz en dikkat çekici yerleri bu kısımları. Hanedanın zirve dönemi ve sonun başlangıcı sayılabilecek yılların anlatıldığı bu bölümden sonra Cumhuriyet döneminin ilk yıllarına kadar ailenin geçirdiği serüven kitabın devam eden kısımlarından takip edilebilir.

Yazarın kitapta vurgulamak istediği ana düşünce Fettahoğulları ayan ailesinin hak etmedikleri bir cezalandırmaya tabi tutulduklarıdır. Buna yol açan olay ise Fettahoğlu Ağca Bey ve kardeşi Ahmet Bey'in Küçükaliolu Dede Bey'i saklamaları ve sahip çıkmalarıdır.

Yazara göre; Ağca Bey'in bu davranışının altında böyle bir psikolojinin yattığını Cevdet Paşa'da şu sözlerle teyit etmektedir: "... Kendilerine sığınan adamı himâye etmek yüce bir meziyet olduğundan Ağca Bey de Dede Bey'i himâye ettiği için ona suçlu nazarıyla bakılamazdı. ..." Cevdet Paşa yapılan idamları ise şu sözlerle eleştirmektedir: "Adana valisi Payaslı Küçükaliolu Dede Bey'i yakalayıp idam ettirmiş, Şevval ayında kesik başları devlete gelmişti. Kesilen başlar peyderpey İstanbul'a geldikçe siyâsetgâha konarak teşhir olunurdu. Bunlar hep zorba unvâniyle idam olunuyordu. Lâkin hangisi hakkıyla, hangisi haksız yere idam olundu, burasını tayin etmek çok güçtür". Cevdet Paşa, iyi bir soruşturma ve haklı sebeplere dayanmayan bu idamların hangisinin haklı ve hangisinin haksız yere yapıldığını sorgulayarak tartışmaya bir başka boyut getirmekte, bu görüşüyle Fettahoğullarının maruz kaldığı idamı hak etmediğini ifade etmektedir.

Hâlbuki devletin gözünde, gelinen noktada haklı haksız gibi bir ayırım söz konusu değildir. Ayanların devletin güç ve otoritesine ortak olmaları devrinin devletin bekası açısından sona ermesi gerektiğinden birer bahane ile ortadan kaldırılmaları kaçınılmaz olmuştur.

Ahmet ERGÜN

Cumhurbaşkanlığı, Devlet Arşiv Başkanlığı
ahmetergun@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0001-8547-5854>